

אגיש מקע ווארט

גליון קמ"ה פרשת וישלח י"ד בכסלו תשע"ב

אגדה ובקיאות

"כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי ואחר עד עתה"

(לב, ה)

"ד"א גרתי בגימטריא תרי"ג, כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים" (רש"י) ויש להתבונן בזה, הרי לבן גר עם יעקב בחיר האבות, עמוד התורה והאמת, ונשאר במעשיו הרעים מבלי שיושפע מכח האמת של יעקב. ופליאה גדולה היא, שכח השפעתו של יעקב אבינו לא עשה רושם על לבן, ונשאר במעשיו הרעים של חמדת הממון וכדומה.

אולם יובן שאם מדות לא טובות נטועות בלבו של האדם ונשרשות בתוכו, ואינו עובד על עצמו, אז נעשה אצלו טבע שני, ולא יועיל לו שום השפעה טובה לשנות טבע נפשו.

כמו כן רואים אנו השפעתן העצומה של מדות רעות מיעקב אבינו עצמו. הרי יעקב אבינו אמר על עצמו - באופן חידוש - שלא למד ממעשיו הרעים של לבן. והוא משום, שכדי שלא יושפע האדם החי וגר בסביבה רעה, ובא במגע תמידי עם כאלו שחיהם מבוססים על חמדת ממון. נדרשים ממנו כוחות כבירים והשתלמות עצמית. "היחיתה איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה" (משלי ו, כז) ולכן אמר יעקב אבינו, בתור חידוש, שניצל מהשפעת לבן וביתו. (הגר"מ קטץ, באר מחוקק)

"ויצו אותם לאמר כה תאמרון לאדני לעשו כה"

אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי" (לב, ה)

"עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים" (רש"י)

צריך ביאור, אם שמר את כל התרי"ג מצוות כולם ודאי שלא למד ממעשיו הרעים?

אלא, אמר הגה"צ רבי זיידל אפשטיין זצ"ל מנהל רוחני ישיבת תורה אור: מכאן רואים את כוחות נפש האדם. יתכן מצב שבו אדם ישמור את כל התורה ואף יקיים את המצוות כולם ויחד עם זה ילמד ממעשיו "לבן" ואף יהיה במהותו לבן.

ביאור הדברים על פי דברי הרמב"ן בפרשת קדושים (ויקרא יט, טב) שיתכן שיקיים האדם כל המצוות ויחד עם זה יהיה "נבל ברשות התורה", היינו הכל כשר בלי שמץ חטא, ויחד עם זה הוא מנוול. וכותב הרמב"ן דוגמא לדבר, שעל פי דין תורה מותר להינשא לכמה נשים שרוצה. אם כן, יתכן מצב שאדם ישא הרבה נשים וישקע כל כולו בתאוה, ובאמת אין לזה שום סתירה עם שום סעיף בשלחן ערוך, אבל דבקוהו בתאוה עולם הזה מכניסה אותו למצב של "נבל ברשות התורה".

מהותו של לבן ותוצאת מעשיו - דבקוהו בהנאות עוה"ז. והיותם עיקר אצלו. לכן הוצרך יעקב להוסיף אחרי שאמר "תרי"ג מצוות שמרתי", אל תחשוב שאמנם שמרתי מצוות, ובכל אופן אוכל להסתדר עם חיי עולם הזה, הנני מודיעך ש"לא למדתי מדרכיו הרעים", אין לי שייכות לאהבת עוה"ז.

דבר זה הינו לימוד גדול לאיש המעלה, שלא יסבור שאם הוא לומד תורה ומקיים מצוות, בפרט אם לומד בהתמדה ומדקדק במצוות הוא מחוסן כבר מהשפעת הסביבה. עליו תמיד לבחון את עצמו עד כמה הוא מרחיק את עצמו מדביקות בעולם הזה, לשם בילוי והנאה ולא כעזר לעבודת השי"ת. (לתתך עליון)

"ויאבק איש עמו עד עלות השחר" (לב, כה)

ורז"ל פירשו ששרו של עשו היה (רש"י)

יש להתעורר בפסוק זה, מדוע לא כתבה התורה להדיא שהיה זה מלאך, וכמו בתחילת הפרשה וישלח יעקב "מלאכים", שפירשו חז"ל מלאכים ממש, אף כאן היה צריך לכתוב לכאורה ויאבק מלאך עמו, ומהו הטעם שכיסתה זאת התורה וכתבה בלשון איש?

שאלה נוספת יש לשאול, מהיכן שאב המלאך כח רב כזה ללחום ביעקב אבינו? והלא אינו אלא מלאך?...

אך הביאור הוא שהתמיהה השניה מיישבת חברתה. מפני שאכן אין בכח המלאך ללחום עם יעקב אך מן השמים רצו שכן יוכל ללחום עם יעקב, מלחמת הטומאה והקדושה! לפיכך עמדו והגבירו כוחו לשעה, והוסיפו לו על כל המלאך את כח האיש, כלומר: את כח האדם השלם (ראה בהגר"א, משלי י"ג, ב', שהצדיק נקרא איש) הגדול מן המלאך ובכך יכל לרדת ללחום עם יעקב!... מעתה לא נתמה על שכתבה התורה ויאבק איש עמו, מפני שנתלבש לשעה בכח ה"איש"! ואדרבה הדגישה זאת התורה בדוקא, ללמדנו שהאדם גדול מן המלאך! פלאי פלאים.

(לב שלום)

"ויאבק איש עמו עד עלות השחר" (לב, כה)

ויאבק איש... ופרשו רבותינו ז"ל שהוא שרו של עשו (רש"י)

המאבק של יעקב עם שרו של עשו מעולם לא פסק, אלא מופיע בדמותו של היצר הרע הנאבק עמו בתוך לבנו, ומנסה ללא הרף להכריע את המערכה לטובתו.

ר' חנוך ילר הביא בשמו של האדמו"ר מאשלג את המעשה הבא המתאר את המלחמה התמידית שאינה שוקטת לרגע:

אחד מראשי הישיבות נהג לנסוע מפעם לפעם לחו"ל על מנת לגייס כספים לטובת ישיבתו. באחד הימים שם פעמיו לגביר עשיר, אשר התגורר בקומה העשירית של בנין גדול. ראש הישיבה נמנע

למלחמה אינם מורשים לקחת איתם יותר מבגד אחד, זאת כדי שלא להכביד על תנועתם בזמן המלחמה. אכן, היות והם יוצאים עם בגד אחד בלבד, הם מקפידים מאד על בגדיהם שלא יקרעו, שכן יודעים שאם יקרע הבגד לא ימצאו אחר תחתיו. הוא הדבר בעניינינו, צדיקים שעוסקים במלחמת היצר בעולם הזה מסתפקים במעט, ולוקחים מהעולם הזה רק את ההכרח שנצרך להם לעבודתם בקניית העולם הבא. לכן הם שומרים על כל חפץ בשמירה מעולה, כי אם יאבד מהם החפץ יפריע להם הדבר בעבודת הקודש עד שישיגו תמורתו.

הגאון רבי חיים ויטאל זצ"ל מביא בשם רבו האר"י ז"ל בביאור הענין: "הנה חביב עליהם ממונם להיות שנשפע עליהם מלמעלה אין ראוי שימאסו בו, כי אם אינו צורך לו לא היה ניתן לו אותו מהקב"ה, לכן חזר על פכים קטנים, כי אם לא היה חוזר, היה נראה כאילו אינו רוצה אותם, וכל דבר הנשפע אליו מלמעלה צריך להדר עליו, לכן חזר להורות שהיא חביבה עליו".

אמר על כך הגה"צ רבי מתתיהו חיים סלומון שליט"א מנהל רוחני ישיבת ליקווד בארה"ב, משל נפלא: היה יהודי עני החי בעירום וחוסר כל ומשתוקק לדקדק במצוות. אלא שלצערו אין לו כלי ראוי לקיים בו את מצוות נטילת ידים. פעם חלם אותו אדם שה' ראה בעניו וכיון שהשתוקק כל כך לקיים את המצווה נותנים לו מן השמים קערה וספל לנטילת ידים. כאשר חלם כן היה, בבוקר מצא ליד מטתו כלי וספל ושמח שמחה גדולה על עזרו מעם ה'. ויהי כי ארכו הימים התעשר אותו עני וביתו התמלא כל טוב, רהיטים מהודרים וכלים מכלים שונים, והחליט להחליף את דירתו לדירה מרווחת יותר היאה למעמדו החדש. הוא הזמין פועלים שיעבירו את חפציו לדירה החדשה. כשנשלמה מלאכת העברת הדירה באו הפועלים לגבות את שכרם, החל לפתע בחיפוש אחר אחד מכלי הבית הישן, הוא חיפש בכל פינות הבית וכשלא מצא בא בטענה לפועלים שיש חפץ חשוב מאד שהם לא העבירו, הפועלים ענו לו שהם הוציאו מהבית הישן את כל הרהיטים וכל הכלים בלי יוצא מן הכלל, חזר האיש לביתו הישן, וחיפש זמן רב עד שלבסוף יצא כשבידו אותו כלי. תמהו הפועלים: עשיר גדול כמורך, מה לך ולכלי פשוט זה שחרדת עליו את כל החרדה הזאת? ויען להם האיש אתם אינכם מבינים את חשיבותו של כלי זה, אותו קבלתיו מן השמים ועל כן הוא חביב עלי ביותר.

משל זה, מבהיר לנו היטב את השקפת הצדיקים, שמבטם על

משמוש במעלית שבבנין, וטפס ברגליו את כל עשר הקומות. משהגיע לבית הגביר, הודיע לו זה האחרון כי הוא סיים לחלק את מעשר הכספים שלו באותה שנה...

ראש הישיבה ירד בפחי נפש. כעבור שנה, בהגיעו לסיבוב האיסוף הקבוע שלו, שוב הלך לביתו של גביר זה, שוב טיפס רגלית עד הקומה העשירית, ושוב לצערו, שמע את התשובה מפי הגביר אשר טען כי הוא סיים לחלק את כל מעשרותיו... בשנה הבאה חזר המעשה על עצמו, וכך גם בשנה שלאחר מכן, ובזו שלאחריה... כך במשך שבע שנים תמימות.

בשנה השביעית, כאשר הבחין בו הגביר מטפס במעלה המדרגות, ונכנס לתוך ביתו קצר נשימה ואדום ממאמץ, אמר לו: "תמהני עליך, כבוד הרב, לשם מה עלית שוב? וכי אינך מבין שאינני רוצה לתת לך?"

"יודע אתה לשם מה עליתי" - השיב לו הרב - "משום שאינך הראשון שאומר לי דברים אלו היום... כאשר הייתי למטה אמר לי היצר הרע: למה אתה עולה? הוא הרי לא נותן..."

"ומדוע עלית בכל זאת?" - המשיך הגביר וחקר

"משום שעניתי לו שלמדתי ממנו" - נענה הרב ואמר - "הלא גם לפני שנתיים ושלוש שנים הוא טרח לבוא ולשאול אותי מפני מה אני עולה, ואף על פי כן עליתי! ובכל זאת הוא שב והגיע אלי גם השנה... אמרתי לו: אם אתה אינך מתיאש, גם אני אינני מתיאש, וטרחתי ועליתי!"

"ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר" (לכ, כה)

שכח פכים קטנים וחזר עליהם (רש"י)

צריך להבין, הלא בוודאי לא מקרה הוא שרק כאשר חזר יעקב אבינו ליטול את הפכים קטנים התגרה בו שרו של עשיו. לכאורה מה השייכות בין הדברים?

בגמ' (חולין צא.) "אמר ר' אלעזר שנשתייר על פכים קטנים, מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם וכל כך למה לפי שאין פושטין ידיהם בגזל" דברי חז"ל צריכים ביאור, שכן איך יתכן שממונם של צדיקים חביב עליהם עד כדי כך, הלא אנחנו עצמנו לא היינו משבחים אדם שמחבב את ממונו יותר מגופו? ביאר הסבא מקלם זצ"ל על פי משל לאנשי הצבא שבימים כתיקונם מחליפים את בגדי הצבא מפעם לפעם, אולם כשיוצאים

בעומק הפרשה

ריתחא דאורייתא

"ויבואו אל העיר בטח ויהרגו כל זכר וגו' ואת חמור ושכם בנו הרגו לפי חרב" (לד, כה)

לכאורה יש להקשות, מדוע הרגו קודם את כל בני העיר, ורק אח"כ הרגו את חמור ושכם בנו אחרונים, והלא אדרבה לכאורה היה להם להרגם ראשונים שהם היו עיקר החטא.

ונראה, דהנה הטעם שהרגו את כל בני העיר אף שלא עשו כלום [עי' רמב"ן] הוא לפי שבני נח מצווין על הדינין, וכיון שבני העיר היו צריכים לדון את שכם שהרי הוא גזל והם ראוי וידעו ולא דנו אותו, הרי דינם במיתה ככל מצוות בני נח שאם

עבר על אחת מהם חייב מיתה, וכן מפורש ברמב"ם (פ"ט מהל' מלכים ה"ד) דמפני זה נתחייבו כל בני שכם הריגה, יעוי"ש. ומעתה יש לומר דכיון שזו היתה הסיבה שעליה נהרגו, הרי אם היו הורגים את שכם וחמור קודם, שוב לא היה על מה לדון את בני העיר, כיון דנתקיים כבר דינם של שכם וחמור, ומה בכך שלא הם עצמם הרגו, דהרי לא היתה כאן עבירת לאו של אחת ממצוות בני נח, אלא הוא רק ביטול עשה, וכאשר נתקיים העשה או על ידיהם או ע"י אחרים, שוב אין מה לחייבם. וע"כ דוקא כל זמן ששכם וחמור היו קיימים ולא הרגו, הרי מחוייבים מיתה הם על מה שאינם דנים אותם, אבל אם היו הורגים אותם קודם, הרי כיון שנתקיים דינם, שוב אין על מה לחייב את בני העיר, ועל כן הרגו קודם את בני העיר ואח"כ את שכם וחמור. (בד קודש)

שאלות מענינות בהלכה

(בענינים שונים, מבית הגר"ח קנייבסקי)

"ויפצר בו" (לג, יא)

בנו של הח"ח, רבי לייב הכהן ז"ל, העיד על אביו זצ"ל שהסכים להצעה לשחד שר רוסי שהצר לבני ישיבת "חפץ חיים" בעיר סמילוויץ, וסבלו ממנו סבל רב, משהציעו את השוחד ולא רצה לקבל, באו לח"ח וסיפרו לו, אמר להם: ניסיתם לקיים "ויפצר בו"? שמעו לדבריו, הלכו אל השר והפצירו בו עד שלקח, ואז נהפך לאוהב לבני הישיבה, וגם העיר כולה נהנתה מהנהגתו. ואמנם, מציין בנו של הח"ח, הנהגה זו אמורה רק כלפי שר רשע, אבל שר המתנהג כראוי, היתה דעתו של אבא תמיד שאסור לשחדו להטות משפט, משום שב"נ מצווין על הדינים, ואם משחדים אותם לעבור על החוק עוברים אנו ב"לפני עור".

תשובה: אני שמעתי על אחד מגדולי ישראל שרצה ליתן שוחד לשר ולא הסכים ליקח בשום אופן, מה עשה? הגיע אל השר באמצע הקיץ עם מעיל חורף, שאלו השר על כך וענהו כי חלם חלום שיהיה קר וגשום. אמר לו השר: וכי מאמין אתה לחלום? ענהו הרב: בא נתערב על סכום גדול מאד. כך הוה. וכמובן לא היה גשם, ונתן לו הכסף...

ופ"א שאלו לאחד הגדולים אם מותר ליתן שוחד לגוי, והשיב שכאשר באים ישראל וגוי לדין לפני שופט גוי, בדרך הטבע נוטה דעת השופט הגוי לגוי, וע"י השוחד פועלים שיהיו שווים בעיניו!

(דרך שיחה)

המצוה למטרה זו בלבד, הוא גורם בזה קידוש שם שמים בשלימות. אך כשאדם אומר להקב"ה: "עשיתי מצוות, ואני מבקש שבזכות מצוות אלה תתן לי שכר פלוני, או תציל אותי מצרה פלונית" הרי הוא דומה לאותו אדם, שאומר לחבירו שכל מה שעשה לא עשה למענו - הוא ביטל במו ידיו את גורם ה"כבוד שמים" הטמון בקיום המצוות, ונמצא שפגם בערך המעשים שעשה.

ועל כן, נזהרים הצדיקים מלבקש דבר כלשהוא בזכות מעשיהם. כשהם מתפללים, אינם מתפללים אלא שה' יתן להם מתנת חנם; והקב"ה נענה להם, ומעניק להם מאוצר מתנות החנם שלו. נמצא, שכל מה שיש לצדיקים, אין זה שלהם, שהרי לא בזכות קיבלו את שלהם, אלא בחסד. כל חייהם הם דומים לאורחים, החיים "על חשבון" בעל הבית.

לא כן הרשע. מה שהוא מקבל בעולם הזה, הרי זה כדי לשלם לו את שכר מעשיו הטובים בעולם הזה. "משלם לשונאיו אל פניו להאבידו". נמצא, שאין הוא אוכל כאן בחסד, אלא בזכות... שהרי הוא משלם תשלום מלא על כל הנאותיו בעולם הזה - ולכן אפשר לומר עליו, שבאמת הכל שלו...

ומעשיו, נמצא ששניהם צדקו. בצדק אמר יעקב: "יש לי כל" - כל סיפוקי. אין הוא יכול לומר: "יש לי רב", שהרי כל ממונו הרב אינו שלו באמת; שהרי לא שילם עבורו. לעומת זה עשו, באמת יכול לומר: "יש לי רב". הכל שלו, כי שילם עבורו בטבין ותקילין - במצות ומעשים טובים!

(ע"פ שפת אמת)

כל שיש להם בעולמם, כדברים שניתנו להם ישירות מן השמים. למרות שרכשוהו בכסף מלא, הם יודעים את האמת שהכל מגיע אליהם בחסדי ה', לכן כל חפץ קטן כגדול חביב וחשוב להם מאד וצריכים הם לשמרו לתפקידו, להחשיבו ולחבבו כי בו ניכרת השגחת ה' הפרטית עליהם.

אלא - מוסיף המשגיח שליט"א: במה דברים אמורים במי שאינו מרמה את הבריות במשא ומתן וכל ענינו מתנהלים על פי הלכות חושן משפט, אז כל מה שמרויח נחשב כאילו מגיע אליו ישר מן השמים וגם זה רק בתנאי שהוא מכיר היטב שהכל ניתן לו לעבוד את ה'. אבל מי שחלילה פושט את ידו בגזל, פשוט שממון זה לא בא לידו מן השמים ואין לו עבור מה להחשיב ממון כזה. ומוסיף ששמע פעם לדייק שבודאי גם הרשעים מחבבים ממון, אבל הצדיקים חביב עליהם "ממונם" דהיינו בממון שלהם, הבא לידם בצדק ובישר, אבל הרשעים חביב עליהם ממונם של אחרים. זה ביאור דברי האר"י ז"ל העמוקים שזו היתה מדרגת יעקב אבינו שחזר על פכים קטנים, כי הבין שכל מה שיש לו בעולם הזה הוא בשביל תפקידו לעולם הבא ולתכלית זו השפיעו עליו מלמעלה כל טוב. (לתתן עליון)

"ויותר יעקב לבדו" (לב, כה)

"אין כאל ישורון רוכב שמים בעזרין... ר' ברכי' בשם ר' יהודה בר' סימון אמר אין כאל ומי כאל ישורון ישראל סבא מה הקב"ה כתוב בו "ונשגב ה' לבדו" אף יעקב "ויותר יעקב לבדו" (ב"ר ע"ז)

ביאר הגה"צ רבי ירוחם ליואווין זצ"ל מנהל רוחני ישיבת מיר שחז"ל גילו לנו שמה שיעקב נשאר לבדו, לא היה זה משום שבמציאות לא יכול היה להעזר על ידי אחר, לכן נשאר לבדו. אלא, "ויותר יעקב לבדו" היא המדרגה הגדולה ביותר בעולם. עד כדי כך שזה דומה ממש ל"ונשגב ה' לבדו" תכלית של כל הבריא, כפי שאנו מתפללים בתפלות הימים הנוראים "ותמלוך אתה ה' לבדך". זו גם המדרגה והמעלה של "ויותר יעקב לבדו", התדבקות במדתו של הקב"ה. במעלה זו נתאבק עם שרו של עשו ונצחו. כי זו מעלת עם ישראל, "הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב" היפך ממה שמסמל עשיו, איש שדה, הפקר, פתוח לכל.

בזה ביאר דברי המשנה (אבות פ"ד מ"א) "איזהו גבור הכובש את יצרו" שהמעלה של גבור וחכם היא רק כשהוא לבדו, שאינו צריך להגיע לדבר מבחוץ, כמו שגבור הוא זה שמנצח לבדו כן הגבורה האמיתית כשמנצח את עצמו וכן בחכם, שבכל מקום הוא חכם לעצמו וזהו החכמה האמיתית.

(זכר צדיק עמ' קצד)

"כי חנני אלקים, וכי יש לי כל" (לג, יא)

יש לי כל - כל סיפוקי, ועשו דיבר בלשון גאווה, יש לי רב, יותר ויותר מכדי צרכי (רש"י)

מדוע השתדל יעקב אבינו למעט ממה שהיה לו באמת? וכי אין זו כפיות טובה?

נסביר במשל: אדם בא לקבל את פני חבירו שהגיע לביקור בארץ בנמל התעופה. כאשר האורח הנרגש הודה לו על הכבוד שעשה לו, ענה לו: "אודה על האמת, במקרה הזדמנתי לכאן" - בודאי שבזה יגרע מן הכבוד שהעניק לידו.

וכן הדבר במציאות ובמעשים הטובים שעושה אדם בעולם הזה. מטרת קיום המצוות היא - לקדש את שמו של השי"ת בעולם. "כל הנקרא בשמי, לכבודי בראתיו אף יצרתיו". כל עוד שאדם מקיים את

בין שבילי המוסר

"ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר" (לב, כה)

אמר רבי אלעזר, מלמד שנשתייר על פכין קטנים, מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם, וכ"כ למה? לפי שאין פושטין ידיהן בגזל (חולין צ"א)

והנה חז"ל התפלאו על הדבר, האיך זה שהצדיקים כ"כ חביב עליהם ממונם, והקשו "וכ"כ למה"? ותירצו לפי שאין פושטין ידיהן בגזל, ובפשטות, כוונת הגמ' שזה הסיבה לחביבות ממונם. ואינו מובן, שהרי הסיבה שאדם פושט ידו בגזל הוא מחמת חביבות הממון, ואם הצדיקים אין פושטים וכו' הרי שאין הממון חביב עליהם כ"כ, וא"כ האיך מידה זו שאין פושטים וכו' מוכיחה את חביבות הממון שהוא דבר והיפוכו?

ויש לבאר, עפ"י מה ששמעתי פירוש כעין זה מהגרא"י שער זצ"ל שאמר דבר נאה מאוד, והוא, שהצדיק אין לו שייכות עצמית כלל לכל עניני העוה"ז, לפי שכל כולו שייך לעבודת ה' יתברך וכל השתייכותו אל הממון אינו אלא כשומר! - השומר את הפקדון שהפקיד ה' בידו, שהרי הממון שזכה לו, מתנת שמים היא! ואם יזלזל בשמירתו, נמצא שאינו מעריך מתנת המלך, והרי"ז דומה למקבל תשורה מן המלך לאות חיבה לפניו ואינו שומרה היטב, הרי מזלזל הוא במלך שאינו מוקיר קירבתו, כך גם מרגישים הצדיקים שקיבלו מתנה ממלך מלכי המלכים, ומתוך חביבות זו שומרים על ממונם, וא"כ הצדיק שומר הוא ממונו - לשם שמים.

זהו הטעם שחס הצדיק על ממונו יותר מכל אדם אחר, שמכיון ששומר הוא ואינו "בעלים" מחויב הוא בשמירה, ואינו רשעי לפשוט אפי' בפכים קטנים, לא כן מי שחש שייכות עצמית אל הממון, שאז הרי הוא בעליו, ובעלים רשאי לוותר!

ומעתה יבואר, שהטעם שאין פושטין ידיהן בגזל - הוא הוכחה לחביבות ממונם, והוא בהקדם מה שיש לדקדק בלשון חז"ל, שאמרו לפי שאין פושטין ידיהן בגזל, ולמה לא אמרו בקצרה, לפי שאינם גוזלים? אלא ע"כ שאין הכוונה לגזל ממש, שלזאת לא נצרך להיות "צדיק", שכל מי אשר לא בשם "רשע" יכונה, אינו גוזל! רק כוונת חז"ל על אבק גזל, כלומר: דבר שיש בו חשש רחוק של גזל, ובזאת יבחנו דרכי האדם, והצדיק שאין לו עם הממון כלום, אינו פושט ידו כלל ליקח ממון, ורק מה שכבר תחת ידו, צריך לשומר, לכן בודאי אינו בא לפשוט ידו לחשש גזל, משום שהממון שעדיין לא בא לידי אינו רוצה בו כלל, כי למה לו לקבל אחריות יתירה על דברים נוספים...

ולפ"ז יש לבאר שמה שאמרו לפי שאין פושטין ידיהן בגזל - סימן הוא, לפי השייך אל החומריות בכלל ואל הממון בפרט הרי לקיחת ממונו, הוא בבחינת פושט ידו, שפושט ידו ולוקח... לעצמו, כמו שאמרו במדרש (ב"ר עה, יב) בעשו שרצה הדורון... וידו "פשוטה", ופירשו שם המפרשים ש"פשוטה" ר"ל פושט ידו ליטול לעצמו, וה"ג זהו משמעות לשונם - פושטין ידיהן - שרוצים הממון לעצמם והרוצה ממון, כבר עלול לפשוט ידו בחשש גזל ג"כ, וקירבה כזאת אל הממון הוא כתחושת "בעלות", וממילא יכול ורשאי אף לוותר משלו, משא"כ הצדיקים שאינם פושטין ידיהם... ומתרחקים מחשש כל דהוא של איסור גזל, הרי שאינם משתייכים לממון כלל! וא"כ הוא כשומר וכנ"ל, ומשום שומר הוא אינו רשאי לפשוט, ולוותר עליו בלא סיבה, ונמצא חביב עליו ממונו שהפקיד ה' בידו.

וכלל נקוט בידך, "האדם ניכר בכוסו, בכיסו, ובכעסו" (עירובין סה:; בכיסו - שלו!! שאם חש כך, ימצאו בו שני הקצוות שרודף אחרי

הממון מחד, ויכול לוותר על ממונו מאידך, כי שלו הוא! משא"כ הצדיק, שאף הוא ניכר ע"י הממון, בזה שאינו שלו רק כשומר! ואף בו ימצאו שני הקצוות אך בהיפוך, אינו רודף אחר הממון, מחד, שלכן אינו נכנס ל"חששות"... ומאידך, חביב עליו ממונו, שכבר בא לידי, ושומר עליו כשומר שכר!

ועתה נתבונן לדוגמא מהו ה"אין פושטין ידם בגזל"! והיא גם תשובה לאנשי הרחוב, אחים טועים, המתלוננים עליו, אתם החרדים לדבר ה', קמצנים ואוהבי ממון אתם! רוטנים על מחיר שאינו זול, גועשים על כל שקל נוסף, מרבים להתווכח על הורדת מחיר, ואינכם מעלים על הדעת, להתפשר אפי' על חצי פרוטה... ועוד כהנה רבות בפיהם.

ואנו משיבים כנגדם "אמת וציב" אך גם נכון הוא! מי שאינו גונב פרוטה, שאינו טועם ממה שמונח על המדף, אינו מוותר על פרוטה!...

הוא אשר למדנו כח חמדת הממון בשלשת שפטיו הרעים, בתחילה נקשר האדם אל הכסף... צונח אל עולם התעשייה והמסחר... מכאן לדרגה ב', פושט את ידו בחשש גזל בהיתר דספק ממון לקולא... ובשלישית נגרר יותר ח"ו ועלול לגזל גמור! ואילו הצדיקים ההיפך - מלמעלה למטה, אינו גוזל, נמנע מלפשוט יד מספק ספיקא של איסור, ואף מתרחק מחמדת הממון לגמרי! ומכאן עולה הוא אל המידה החמודה שפיארוה חכמינו ז"ל צדיקים חביב עליהם ממונם יותר מגופם - לפי, שאין פושטין ידיהן בגזל! פלאי פלאים!

עפ"י ה"נ"ל, יש ליישב דקדוק נוסף, שלכאור' אף שנתבאר כי אצל הצדיק חביב עליו ממונו יותר, מ"מ יש לשאול האיך נכלל הדבר בלשונם שאמרו "חביב" עליהם ממונם, וכי הלשון חביב שייך לצדיקים לבד? אטו כולי עלמא לא חביב עליהם ממונם? והלא עינינו רואות שבעבור כסף עושים הכל וכו' וכו', והן אמנם הוסיפו שהוא יותר מגופם, אך מידה זו של "חביב עליהם ממונם" במה איפה משתייכת אל הצדיק יותר מאחר?

אבל התירוץ הוא עפ"י משל, לאחד שיש לו חבר האהוב עליו מאוד, והנה נאזין לשיחתם ונשמע שאומר אותו פלוני לחבירו בחיבה גלויה, דע לך ידידי, חביב ואהוב אתה עלי מאוד, ומוסיף ואומר, כ"כ חביב אתה עלי עד כדי כך שבכל יום אני מחפש לי לכה"פ עוד מאה חברים כמותך... הנה סופו סותר לתחילתו כמובן, וכשהוא אמר כן, נדע ברורות שאינו אוהב את חברו הלזה, רק אוהב הוא את עצמו, שיהיה לו חבר כזה, שלפיכך תר הוא אחרי עוד חברים כאלו... [על דרך זה ג"כ מורגלת הלצה בפי הבריות הסועדים במסיבת רעים בשמחה כל שהיא, והמלצר בא לפניהם כשהמגש שטוח על כף ידו... ושואל, ר' פלוני האוהב אתה בשר או דגים? ומשיב הנשאל, אני... אוהב דגים! וכי אכן אוהב הוא את הדגים?! והלא תיכף לאחר שישלשל המלצר מנה הגונה של דגים אל תוך צלחתו, יקח הלה סכין בימינו ומזלג בשמאלו יבתרם דק דק וחיש מהר יאכלם בהנאה... ואיה איפה אהבת הדגים בשליבו?! אלא שאוהב את "עצמו", ומפני כן אוכל הוא את הדגים! וזה פשוט.

כן הדבר הזה! יש מי שחביב עליו ממון, ומחמת זה בודאי יקפיד גם על ממונו שלו, ואין זה סתירה שלא יחשוק לבבו לפשוט ידו בממון אחר, ואדרבה מפני חמדת הממון רודף אחר עוד ממון אך "צדיקים חביב עליהם ממונם" ממון שלהם דוקא, וכלומר ממון שכבר הגיע לידם שאז "שומרים" הם על זה, אך ממון בעלמא אינו חביב עליהם כלל ואדרבא בורחים מפניו! נמצא אלו ואלו חביב עליהם, אנו פשוטי העם חביב עלינו ממון ואילו הצדיקים חביב עליהם ממונם!...

(לב שלום)